

HONGERWINTER

kinderen deze nacht door mogen slapen en er geen een huilende wakker wordt vanwege de honger die hem plaagt. Ik zelf slaap op de grond, want ons ledikant is verbrand. Morgen zal ik mijn linnenkast kapot hakken, want anders weet ik niet, hoe de luiers van mijn baby droog te krijgen. 's Nachts wordt mijn oudste wakker en zegt dat hij niet meer kan slapen: hij heeft zo'n honger. Tastend in het donker zoek ik in de keuken waar ik weet dat nog een koolstronk ligt en geef hem die. Ik ben de wanhoop nabij en denk dat dit toch niet mogelijk kan zijn dat ik mijn kinderen voor mijn ogen zal zien sterven van de honger.

Ik moet zien, vandaag weer wat te gappen of te ruilen om vandaag met ons zevenen weer te leven. Ik heb nog een pak van mijn man hangen. Al krijg ik er maar een half brood voor! Ik ben radeloos van angst, ziek van ellende en aan een diepe wanhoop ten prooi. Mijn kinderen zijn skeletten¹ –

kennelijk waren die kinderen voor hun voeding nagenoeg uitsluitend afhankelijk van wat in de rantsoenering verkrijgbaar was. Maar dat was de situatie die zich in zo veel gezinnen voordeed! Ook daar waar de moeders van het minieme beetje dat ze zelf kregen, nog een deel aan hun kinderen gaven ('het vlees van de moeders', zo werd na de hongerwinter wel gezegd, 'zat aan de botten van de kinderen'²), leden die kinderen toch bittere honger.

*

Tot die bittere honger is het over het algemeen pas gekomen in de tweede helft van november. Kinderen en moeders met kinderen die huis aan huis aanbelden met de vraag of men wat brood of een paar aardappelen kon missen, zag men in Leiden pas begin december. In het midden van die maand schreef een inwonster van Den Haag in haar dagboek (19 december): 'Een slager en een kruidenier hebben afgesproken, driehonderd mensen' (hun vaste klanten) 'gratis een maaltijd te geven: wortelen, aardappelen, klapstuk. Allen stonden in de rij. Grote opwinding. Ineens

¹ M. Klee-Ripson in (Nederl. Vrouwen Beweging): *Opdat de kinderen leven* (1956), p. 143-44. ² Aan de andere kant steeg het aantal gevallen waarin kinderen verlaten werden. De Amsterdamse Armenraad had er op 1 januari '40 zes-en-zeventig, op 1 januari '45 tweehonderddrie onder zijn hoede. Wij veronderstellen dat dat laatste cijfer in de eerste drie maanden van '45 is gestegen: toen waren de omstandigheden immers nog veel moeilijker dan in de laatste maanden van '44.